

Anna Osowska-Rembecka

Programy oddziaływań penitencjarnych na przykładzie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Warszawie

Programs penitentiary on the example of the Regional Inspectorate of Prison Service in Warsaw

W artykule mowa jest o działaniach podejmowanych przez Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Warszawie w zakresie poszukiwania nowatorskich, odważnych i pożytecznych społecznie projektów resocjalizacyjnych nakierowanych na pracę z osobami pozbawionymi wolności. Przedstawiona jest współpraca mazowieckiej Służby Więziennej w różnych obszarach z różnymi partnerami. Artykuł podzielony jest na bloki tematyczne opowiadające o projektach i działaniach realizowanych przez partnerów społecznych, takich jak: stowarzyszenia, fundacje, środowiska naukowe, muzea i miejsca pamięci, służby porządku publicznego. Zaprezentowane są też przykłady konkretnych projektów dedykowanych osobom pozbawionym wolności, wypełniających czas, pozwalających na dokończenie, rozwój osobisty, autorefleksję czy poszerzanie horyzontów, a także umożliwiających pracę wewnątrz i poza obrębem murów więziennych. Artykuł pokazuje Służbę Więzienną jako instytucję otwartą na inne środowiska w zakresie resocjalizacji skazanych, dążącą do zmiany wizerunku formacji i kultury organizacyjnej. Z instytucji represyjnej chce stać się instytucją potrzebną społeczeństwu.

Słowa kluczowe: mazowiecka Służba Więzienna, resocjalizacja, skazani, fundacje, stowarzyszenia.

The article shows actions undertaken by the Regional Inspectorate of Prison Service in Warsaw on the field of searching innovative, courageous and socially useful resocialization projects focused on work with

people deprived of liberty. I show in the article cooperation of the Mazovian Prison Service in many areas with many cooperation partners. The article is divided into thematic sections, that shows projects and actions realized by the social partners like: associations, foundations, academic institutions, museums, places of memory, services of public order. In the article are presented examples of specific projects for people deprived of liberty, that fulfill their free time, let them get an education, personal development, self-reflection, broadening horizons, let inmates work and even letting inmates leave prison for whole day. The article presents the Prison Service as institution open to cooperate with other institutions in area of resocialization, trying to change image of the formation and organizational culture. Instead repressive institution it wants to become the institution needed for society.

Key words: Mazovian Prison Service, resocialization, inmates, foundations, associations.

Kara pozbawienia wolności przerywa lub w sposób znaczący ogranicza kontakt z dotychczasowym otwartym społeczeństwem osobie, która została jej poddana i przebywa w warunkach izolacji więziennej. Jako społeczeństwo, bez względu na to, jaką instytucję reprezentujemy, musimy zdawać sobie sprawę z tego, że osoby odbywające karę pozbawienia wolności, patrząc perspektywicznie, w którymś momencie wyjdą na wolność i będą musiały odnaleźć się w tym środowisku. Służba Więzienna ma swoje zadania, misję do wypełnienia w aspekcie przygotowania więźnia do życia na wolności, toteż podejmuje się działań, które skutecznie będą zapobiegały wykluczeniu społecznemu byłych więźniów i zintegrują ich na nowo ze społeczeństwem.

Istotą działań Służby Więziennej wobec osadzonych jest realizacja dyspozycji zawartej w art. 67 § 1 kkw, który stanowi, że: „wykonanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa”¹. Wśród środków, którymi ten cel powinno się osiągnąć, wymienia się m.in. pracę (zwłaszcza sprzyjającą zdobywaniu

---

¹ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny wykonawczy* (Dz. U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.).

kwalifikacji zawodowych) i nauczanie. Istotna jest także współpraca ze stowarzyszeniami, fundacjami i innymi organizacjami, o których mowa w art. 38 § 1 kkw.

Świadczy to o korzystnej ewolucji Służby Więziennej z instytucji o charakterze izolacyjno-represyjnym w instytucję naprawczo-pomocową.

Otwartość Służby Więziennej na świat zewnętrzny to przede wszystkim innowacyjne przedsięwzięcia. Na przykładzie działań podejmowanych przez Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej (OISW) w Warszawie należy szczególnie odnotować kilka z nich. Są to:

1. Współpraca z fundacjami i stowarzyszeniami polegająca na współrealizacji programów przygotowujących skazanych do poprawnego funkcjonowania na wolności, realizacji programów aktywizacji zawodowej, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, współorganizowanie działań pomocowych i charytatywnych.

2. Działalność prospołeczna związana z udziałem w akcjach kryzysowych (np. powódź), podejmowanie rozmaitych działań ekologicznych, wolontariat skazanych w hospicjach i domach opieki, domach dziecka, prace społecznie użyteczne wykonywane przez skazanych w środowisku lokalnym na rzecz samorządów.

3. Działalność naukowa i edukacyjna związana z organizacją konferencji naukowych z różnych zakresów tematycznych, współpraca ze środowiskami naukowymi i uczelniami wyższymi, udział w debatach społecznych, prezentowanie działalności Służby Więziennej w trakcie festiwali naukowych, festynów i pikników społecznościowych.

4. Działania profilaktyczne polegające na organizowaniu kampanii profilaktycznych dedykowanych całemu społeczeństwu, takie jak: „Więzienie – stracony czas”, „Więzienny czas – kreatywna działalność okręgu warszawskiego”, „Czas wolności”, „Poznaj i zrozum ryzyko”, czy kampania społeczna „(Nie) poznane w więzieniach”.

5. Działalność integracyjna łącząca różne środowiska przez organizowanie okolicznościowych spotkań rodzinnych, takich jak: „Mikołajki bez granic”, Międzynarodowy Dzień Dziecka, „Ale frajda”².

6. Pielęgnowanie historycznych tradycji przez m.in. współpracę OISW w Warszawie z muzeami i miejscami pamięci narodowej w zakresie edukacji historycznej osób pozbawionych wolności.

---

² Zob. A. Osowska-Rembecka, *Kultura organizacyjna współczesnej Służby Więziennej*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 208, s. 22-23.

Resocjalizacja powinna być skupiona wokół indywidualnej pracy wychowawczej, terapeutycznej i naprawczej z człowiekiem zagubionym. Należy przyznać słuszność prof. Markowi Konopczyńskiemu, który pisał: „Twierdzę bowiem, z pełnym przekonaniem, że resocjalizacja jest w swojej istocie kreowaniem podopiecznych i rozwijaniem ich potencjałów, a nie nieustanną próbą blokowania określonych postaw społecznych oraz eliminowania występujących u nich deficytów. Jest więc de facto procesem rozwojowym, a nie korekcyjnym czy psychokorekcyjnym”³.

Indywidualizacja kary pozbawienia wolności polega na proponowaniu osobom skazanym szerokiej oferty zajęć wypełniających czas, pozwalających na doksztalcenie, rozwój osobisty, autorefleksję czy poszerzenie horyzontów, a także umożliwiających pracę i całodzienne opuszczanie murów więziennych. Spośród wymienionych działań podejmowanych przez OISW w Warszawie autorka zaprezentuje kilka z nich.

Współpraca z fundacjami i stowarzyszeniami

Na szczególną uwagę zasługuje współpraca z organizacjami pozarządowymi. Główni partnerzy mazowieckiej Służby Więziennej to Fundacja „Pomoc Potrzebującym”, Fundacja „Dom Kultury”, Fundacja „Sławek”, Fundacja „Zmiana” oraz Stowarzyszenie „Straż dla zwierząt”. W siedzibie Fundacji „Pomoc Potrzebującym” skazane kobiety i mężczyźni z jednostek penitencjarnych okręgu warszawskiego pracują w sposób nieodpłatny, a następnie odpłatny w domach opieki społecznej prowadzonych przez tę organizację. Po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności osoby chętne mają szansę otrzymania stałej, płatnej pracy w fundacji. Ponadto pracownicy tej organizacji prowadzą w jednostkach penitencjarnych liczne programy readaptacyjne dla osób pozbawionych wolności, jak choćby „Sport do wolności”. Ciekawym przykładem jest powstały „Klub rowerowy”, który funkcjonuje w kilku jednostkach penitencjarnych, stawiający na aktywizację osób pozbawionych wolności przez sport. W ramach wypraw rowerowych skazani wykonują także prace porządkowe na cmentarzach, w warszawskim ZOO, na terenie placówek opiekuńczo-wychowawczych.

---

³ M. Konopczyński, *Kryzys resocjalizacji czy(li) sukces działań pozornych. Refleksje wokół polskiej rzeczywistości resocjalizacyjnej*, Pedagogium – Wyższa Szkoła Nauk Społecznych, Warszawa 2013, s. 9.

W jednostkach okręgu warszawskiego organizowane są wspólne spotkania okolicznościowe łączące świat osadzonych i szeroko rozumianej kadry penitencjarnej, które współorganizują fundacje i stowarzyszenia. Przykładem takich działań są „Mikołajki bez granic” – zabawa mikołajkowa organizowana od pięciu lat, skierowana do dzieci z różnych środowisk, odbywająca się corocznie na warszawskim Bemowie. W zabawie tej udział biorą dzieci skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym (AŚ) w Warszawie-Białołęce, Oddziale Zewnętrznym (OZ) Bemowo, dzieci z gminy Bemowo oraz podopieczni ośrodka pomocy społecznej, dzieci funkcjonariuszy i pracowników SW, dzieci pracowników Instytucji Gospodarki Budżetowej „Mazovia”. Dla Służby Więziennej istotne jest to, że działania te oraz analogiczne cieszą się coraz większą popularnością i akceptacją środowisk.

Warto w tym miejscu wspomnieć o organizowanych przy współpracy z Fundacją „Pomoc Potrzebującym” koncertach charytatywnych, odbywających się cyklicznie raz w roku na rzecz przewlekle chorych i wymagających kosztownej rehabilitacji dzieci funkcjonariuszy. Osadzeni w jednostkach penitencjarnych okręgu warszawskiego wykonują prace artystyczne (np. obrazy, rzeźby, szkatułki, ozdobne kartki świąteczne itp.), które stanowią nagrody w loterii trwającej podczas koncertu. W wydarzeniu biorą udział goście ze środowisk naukowych, samorządowych, różnych służb mundurowych, a także organizacji pozarządowych. Koncert uświetniają występy zespołów założonych i prowadzonych przez osoby pozbawione wolności i przebywające w jednostkach penitencjarnych (np. z OZ w Warszawie-Bemowie).

Fundacja „Sławek” współorganizuje z przedstawicielami warszawskiej Służby Więziennej plener artystyczny „Mienia Art”. Są to warsztaty artystyczne i wystawa prac osób odbywających karę pozbawienia wolności. Inną, niezwykle cenną inicjatywą Fundacji „Sławek” jest pielgrzymka niepełnosprawnych na Jasną Górę, podczas której niepełnosprawnymi zajmują się więźniowie pod opieką wolontariuszy fundacji. Na terenie mazowieckich więzień realizowane są także projekty fundacji, jak m.in. „Baja na Mikołaja” (realizacja nagrań bajek dla dzieci, napisanych przez osadzonych), czy podobny program „Poczytaj mi”. Stawiamy w tym zakresie na integrację skazanych z najbliższymi.

Fundacja we współpracy z OISW w Warszawie przygotowuje od czterech lat w formie inscenizacji Misterium Męki Pańskiej. W 2015 r. po raz pierwszy rozważania do każdej stacji Drogi Krzyżowej zostały napisane

w formie listów do przyjaciół i rodziny przez kobietę skazaną na karę 25 lat pozbawienia wolności. Zawierały one przede wszystkim refleksje dotyczące poszukiwania źródła wiary, wartości religijnych, cierpienia, miłości i własnej drogi. W spotkaniach tych udział biorą przedstawiciele SW, więzienni kapelani, przedstawiciele fundacji i organizacji współpracujących z OISW w Warszawie, chętni przedstawiciele lokalnej społeczności z miejscowości Mienia, byli i obecni więźniowie.

Najnowsza inicjatywa Fundacji „Sławek” i warszawskiej Służby Więziennej to wystawa „Widzenia”, zorganizowana w ramach realizowanego projektu „Parol!”. Stanowi ona przedsięwzięcie partnerskie realizowane jednocześnie w jednostkach penitencjarnych na terenie kilku krajów: Belgii, Grecji, Włoch, Serbii i Polski. „Parol!” zakłada współpracę i komunikację między skazanymi i światem zewnętrznym, a funkcję mediatorów w tej sprawie pełnią artyści oraz arteterapeuci. Podczas wernisazu uczestnicy mieli możliwość zobaczyć różnorodne formy artystyczne, takie jak: fotografie, materiały filmowe, instalacje multimedialne, rysunki, opublikowane teksty, które są pracami osób osadzonych w jednostkach penitencjarnych okręgu warszawskiego oraz profesjonalnych fotografików, reżyserów, plastyków. Na wystawie zostały zaprezentowane efekty realizowanych projektów artystycznych m.in.: „Pocztówka dla dziecka”, „Dziewczyny z zamku”, „Dziennik uczuć”, „Piękno wykluczone”, „Gdybym była dziełem sztuki”, „Poczekalnie”, „Schody do wolności”. Innowacyjną stroną przedsięwzięcia było zapewnienie uczestnikom projektów realizowanych w ramach „Parol!”, odbywającym karę pozbawienia wolności w AŚ w Warszawie Grochowie, wzięcia udziału w wernisazu dzięki łączności cyfrowej za pośrednictwem Skype.

Fundacja „Zmiana” współpracuje z OISW w Warszawie od 2013 r. W ramach tej współpracy fundacja przekazała ok. 100 tys. książek do bibliotek więziennych okręgu warszawskiego. W 2014 r. fundacja i warszawska Służba Więzienna otrzymały pierwsze miejsce za kampanię „Książki w pudle – czas rozpakować” w kampanii roku 2013. Fundacja organizuje również spotkania skazanych z Szymonem Majewskim, mające na celu promocję czytelnictwa w więzieniach.

Fundacja „Dom Kultury” wpisuje się z nowoczesnymi projektami artystycznymi w kreatywny proces resocjalizacji. W AŚ w Warszawie Grochowie skazane kobiety, pod opieką wychowawców i przedstawicieli fundacji, tworzą bloga, rzeźbią, wystawiają prace w galeriach, tworzą wideoklipy. Blog w więzieniu „eWKratke” to jedyny taki w Polsce

innowacyjny projekt. Skazane kobiety w warunkach izolacji tworzą blog, w którym dzielą się osobistymi refleksjami z życia, z pobytu w izolacji. Piszą o swoich marzeniach, pragnieniach. Pomysł zrodził się w czasie warsztatów dziennikarskich adresowanych do kobiet odbywających karę pozbawienia wolności. Pod opieką dziennikarzy powstaje także w więzieniu kwartalnik „W Kratkę”.

W celu rozszerzenia form resocjalizacji powstał innowacyjny projekt utworzenia pierwszego w Polsce centrum rehabilitacji zwierząt gospodarskich oraz domowych pod patronatem stowarzyszenia „Straż dla Zwierząt”. Centrum rehabilitacji zwierząt funkcjonuje przy OZ w Stawiszynie, przeznaczonym dla skazanych recydywistów mężczyzn odbywających karę w systemie półotwartym i otwartym. Założeniem projektu jest skorzystanie z szerokiej oferty szkoleniowej „Straży dla zwierząt” w celu rozszerzenia oddziaływań korekcyjnych wobec skazanych. Celem programu jest kształtowanie pozytywnych zachowań wobec zwierząt wśród uczestniczących w programie skazanych poprzez promowanie wiedzy na temat ochrony praw zwierząt, edukacji w zakresie opieki nad zwierzętami, w tym bezpieczeństwa w pracy ze zwierzętami, kształtowania postawy odpowiedzialnego właściciela. Zwierzęta źle traktowane, bite i zaniedbywane przez właścicieli, trafiają zgodnie z decyzją prokuratury do centrum rehabilitacji zwierząt, gdzie są leczone i socjalizowane przez osadzonych pod kontrolą wolontariuszy ze „Straży dla Zwierząt”. Obecnie w Centrum Rehabilitacji Zwierząt gospodarskich oraz domowych w OZ w Stawiszynie przebywają psy, koty, konie, lamy i świnki wietnamskie.

Współpraca ze środowiskami naukowymi

Kolejny, niezwykle ważny czynnik wpływający na indywidualizację kary pozbawienia wolności, to szeroka oferta edukacyjna. Skazani w okręgu warszawskim mają możliwość podjęcia nauki w szkołach znajdujących się na terenie aresztów warszawskiego Mokotowa i Białołęki. W Centrum Kształcenia Ustawicznego znajdują się: szkoła podstawowa, gimnazjum, technikum uzupełniające i liceum ogólnokształcące dla dorosłych. Naukę w nich pobiera rocznie ok. 260 uczniów. Korzystając z funduszy postpenitencjarnych i unijnych, we wszystkich jednostkach prowadzi się kursy zawodowe (np. fryzjer, murarz-tylnik, glazurnik, kucharz małej

gastronomii, konserwator terenów zielonych, monter stolarki okiennej, malarz-gipsiarz, nowoczesne techniki wykończenia w budownictwie, stolarz). OISW w Warszawie od 2009 r. wspólnie z różnymi partnerami realizuje nowatorski program „Zeszyt w kratkę” związany z edukacją skazanych na poziomie licealnym w systemie e-learningu. Zajęcia prowadzone są za pośrednictwem internetowej platformy edukacyjnej, która umożliwia podnoszenie poziomu nauczania skazanych w jednostkach penitencjarnych.

Współpraca OISW w Warszawie z uczelniami wyższymi, m.in. z Uniwersytetem Technologiczno-Humanistycznym w Radomiu oraz Collegium Bobolanum – Papieskim Wydziałem Teologicznym w Warszawie, Pedagogium – Wyższą Szkołą Nauk Społecznych w Warszawie, umożliwia osobom pozbawionym wolności studiowanie w trybie dziennym wolnościowym. Przykładem innowacyjnej działalności jest projekt „Poradnia i biuro karier dla byłych skazanych”, prowadzone w Pedagogium – Wyższej Szkole Nauk Społecznych w Warszawie przez dwóch studentów odbywających karę pozbawienia wolności w jednej z warszawskich jednostek penitencjarnych. Studenci więźniowie, prowadząc poradnię, chcą udzielać długotrwałego wsparcia osobom opuszczającym więzienie poprzez kształtowanie swojego wizerunku, rozwijanie zainteresowań, samorealizacji. Działalność biura ma też ważny cel społeczny. Wolontariusze chcą zniwelować obawy przed zatrudnianiem byłych skazanych, pragną zbudować przekonanie, że skazani po opuszczeniu zakładu karnego są integralną częścią społeczeństwa, chcą dostarczyć wiedzy na temat korzyści płynących z zatrudniania byłych więźniów. Kolejnym przykładem współpracy są coroczne ogólnopolskie konferencje penitencjarne organizowane przez dyrektora OISW w Warszawie, naczelnego kapelana więziennictwa i rektora Pedagogium – Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Warszawie. Tematyka konferencji to kontynuacja dyskusji na temat przestępczości młodych i profilaktyki w tym zakresie, a także konieczności podnoszenia wiedzy i świadomości społecznej, m.in. związanej z penitencjarystyką, resocjalizacją i wykluczeniem.

Współpraca z Uniwersytetem Technologiczno-Humanistycznym w Radomiu zaowocowała szczególnie ważnym projektem. W październiku 2011 r. studia na Politechnice Radomskiej, na Wydziale Mechanicznym kierunku: logistyka, specjalizacja eksploatacja samochodów, rozpoczęło 32 skazanych z długoletnimi wyrokami. Cztery semestry zajęć odbywały się na terenie AŚ w Radomiu i realizowane były przez pracowników

dydaktycznych uczelni. Następne trzy semestry odbywały się poza terenem jednostki na Wydziale Mechanicznym Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego w Radomiu. W przerwach wakacyjnych część skazanych studiujących zostało zatrudnionych nieodpłatnie poza terenem jednostki penitencjarnej w systemie bez konwojenta w organizacjach pożytku publicznego. Studia wyższe ukończyło szesnastu skazanych otrzymując tytuł inżyniera. W ostatnim semestrze pięciu skazanych uzyskało stypendia naukowe za osiągnięcia w nauczaniu⁴.

Współpraca w obszarze pamięci i edukacji historycznej

Kolejni ważni partnerzy Służby Więziennej w procesie socjalizacji człowieka pozbawionego wolności to miejsca pamięci oraz muzea, a wśród nich: Instytut Pamięci Narodowej (IPN), Muzeum Niepodległości, Muzeum Katyńskie, Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu.

W ofercie edukacyjnej znajdują się zajęcia ukierunkowane na konkretnego słuchacza, ze sprecyzowanymi zainteresowaniami lub poszukującego swojej ścieżki rozwoju. Przykładem takiej działalności jest edukacja historyczna realizowana w AŚ w Warszawie Mokotowie przy współpracy z IPN. W jednostce tej, w ramach zajęć kulturalno-oświatowych dla osadzonych, przy wsparciu pracowników IPN, organizowane są ekspozycje tematyczne i projekcje filmów o tematyce historycznej i patriotycznej, którym towarzyszą wykłady popularno-naukowe. 25 marca 2016 r. w AŚ w Warszawie Mokotowie odbyła się z inicjatywy IPN prelekcja filmu „Inka”, dokumentu przybliżającego postać Danuty Siedzikówny, widziany oczami współwięźniarek, historyków, oraz naukowców, którzy pracują nad odkryciem miejsc straceń ofiar okresu stalinowskiego. W wydarzeniu wzięli udział przedstawiciele SW, studenci Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz grupa ponad 20 skazanych mężczyzn. Niezwykle cenne są zajęcia organizowane przez pracowników Muzeum Niepodległości w Warszawie, którzy przez odczyty adresowane do skazanych, a także przez umożliwienie im zwiedzania muzeum, rozwijają ich wiedzę historyczną, kształtują szacunek dla przeszłości historycznej i postawę patriotyzmu. Współpraca z Muzeum Katyńskim oraz Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau

---

⁴ Zob. D. Trela, *Studia wyższe w więzieniu*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 6, s. 20-21.

sprawa, że w warszawskich jednostkach penitencjarnych odbywają się liczne prelekcje, wystawy i pokazy filmów o tematyce historycznej, które obok oczywistej wartości edukacyjnej są źródłem refleksji nad przeszłością i współczesnymi zagadnieniami dotyczącymi nietolerancji czy nienawiści na tle rasowym i kulturowym.

Jako przykład takich inicjatyw należy podać dwudniowe seminaria dla funkcjonariuszy Służby Więziennej z Mazowsza prowadzone na terenie Miejsca Pamięci Auschwitz. W 2014 r. odbyły się trzy seminaria, które przygotowały kadrę penitencjarną do dalszych działań edukacyjnych, prowadzonych już ze skazanymi na terenie aresztów śledczych i zakładów karnych. Pierwsza, inauguracyjna lekcja historii dla skazanych na terenie Warszawy odbyła 11 kwietnia 2014 r. w AŚ w Warszawie Białoleśce. Kolejne, oparte na filmach dokumentalnych i wystawie pt. „Niemiecki nazistowski obóz śmierci – Konzentrationslager Auschwitz” przeprowadzone zostały przez funkcjonariuszy Służby Więziennej we wszystkich aresztach śledczych, zakładach karnych i oddziałach zewnętrznych okręgu warszawskiego. Z prelekcji, wykładów i materiałów multimedialnych w okresie od kwietnia do grudnia 2014 r. skorzystał około 2 tys. osób przebywających w jednostkach penitencjarnych okręgu warszawskiego. W grudniu 2014 r. OISW w Warszawie rozpoczął realizację drugiego etapu edukacji obywatelskiej „Auschwitz-Birkenau” w oparciu o przekazany przez Państwowe Muzeum w Oświęcimiu pakiet edukacyjny. W skład pakietu weszły materiały filmowe: pt. „Świadkowie i Edukacja” z Międzynarodowej Szkoły Nauczania o Holokauście Yad Vashem i Centrum Multimediiów Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, album „Auschwitz” wraz z planem zajęć, scenariuszem i materiałami pomocniczymi oraz zestaw „Usunąć Pamięć. Warsztaty z pocztówkami” i materiały z seminarium dla edukatorów, w tym scenariusze zajęć i prezentacje. Realizację drugiego etapu projektu przewidziano do końca marca 2016 r. W oparciu o te materiały przeszkoleni edukatorzy spośród kadry penitencjarnej przygotowali odpowiednie programy readaptacji społecznej, zajęcia kulturalno-oświatowe, historyczne, plastyczne, literackie dla osób pozbawionych wolności. W każdej jednostce penitencjarnej typu zamkniętego podległej OISW w Warszawie w programach readaptacyjnych i zajęciach związanych z edukacją historyczną wzięło udział około 100 skazanych (ok. 1000 osób w całym okręgu warszawskim) i wszyscy skazani odbywający karę pozbawienia wolności w oddziałach zewnętrznych (ok. 700 skazanych mężczyzn).

Współpraca ze społeczeństwem i instytucjami porządku publicznego

Podstawowym partnerem dla Służby Więziennej w procesie naprawczym drugiego człowieka jest społeczeństwo oraz instytucje, które społeczeństwo reprezentują i chronią. Wspólne kampanie społeczne i projekty profilaktyczne skierowane do szeroko rozumianego społeczeństwa mazowieckiego Służba Więzienna realizowała m.in. z wojewodą mazowieckim, komendą wojewódzką i stołeczną Policji, z komendą wojewódzką Państwowej Straży Pożarnej, z Państwowym Inspektoratem Sanitarnym oraz Wojewódzkim Ośrodkiem Ruchu Drogowego w Warszawie. Efektem wielowymiarowej współpracy jest film edukacyjno-profilaktyczny dla młodzieży „Więzienie – stracony czas”, na podstawie którego odbywają się, zarówno na terenie jednostek penitencjarnych, jak i w szkołach, świetlicach środowiskowych czy gminnych liczne prelekcje skierowane do uczniów klas gimnazjalnych i licealnych. Kolejne dwa projekty pt. „Więzienny czas. Kreatywna działalność penitencjarna okręgu warszawskiego” oraz „Czas wolności” – reportaże filmowe o działalności post-penitencjarnej kierowane są głównie do studentów, przyszłych wychowawców, pedagogów, terapeutów penitencjarnych oraz środowiskowych.

„Poznaj i zrozum ryzyko” to kampania edukacyjno-profilaktyczna Służby Więziennej i Policji skierowana do przyszłych kierowców (uczniów szkół ponadgimnazjalnych, studentów, kursantów odbywających przygotowanie w ośrodkach szkolenia kierowców, dla osób podchodzących do egzaminu w wojewódzkich ośrodkach ruchu drogowego). Celem kampanii jest m.in. przedstawienie wybranych przepisów ruchu drogowego, poznanie przyczyn powstania wypadków drogowych, zapoznanie uczestników z kwestiami społecznymi konsekwencji łamania przepisów ruchu drogowego oraz sytuacji społeczno-prawnej sprawców wypadków (ze szczególnym uwzględnieniem wypadków drogowych ze skutkiem śmiertelnym oraz prowadzenia pojazdu pod wpływem alkoholu lub środków odurzających). W przygotowanym materiale filmowym młody człowiek odbywający karę 15 lat pozbawienia wolności daje świadectwo swojego życia, zaprzepaszczonego szans, porzuconych marzeń i odtwarza autentyczne zdarzenie, jak wsiadł do samochodu pod wpływem alkoholu i spowodował wypadek, w którym zginęło kilka osób.

Kolejny niezwyklej projekt mazowieckiej Służby Więziennej ukierunkowany na współpracę ze społeczeństwem to kampania „(Nie)poznane

w więzieniach”. Z okazji święta Służby Więziennej w lutym 2015 r. przygotowano debatę społeczną dotyczącą pracy polskich więźniaków oraz efektywności kary pozbawienia wolności w szeroko rozumianym procesie naprawczym osadzonego. Do dyskusji zaproszono przedstawicieli świata nauki, studentów, uczniów, wolontariuszy, media oraz zwykłych obywateli.

Zadaniem kampanii „(Nie)poznane w więzieniach”, w ramach której zastały otwarte dla zwiedzających areszty śledcze i zakłady karne na terenie okręgu warszawskiego było:

- przedstawienie odpowiedzialnej roli, jaką pełnią w codziennej służbie funkcjonariusze pracujący w jednostkach penitencjarnych (z jednej strony praca z człowiekiem zagubionym, z drugiej ogromna odpowiedzialność nad zapewnieniem bezpieczeństwa, zarówno wewnętrznego, jak i w wymiarze lokalnym),
- działanie wychowawcze, prewencyjne, kierowanie przekazem do ludzi młodych, zaczynających życie, że więzienie to czas stracony,
- zaprezentowanie społeczeństwu programów naprawczych, terapeutycznych, przeciwdziałających agresji i przemocy, programów szkolnych przygotowujących do pracy zawodowej, warsztatów rozwijających zainteresowania, które realizowane są w jednostkach penitencjarnych,
- pokazanie, że osoby przebywające w więzieniach mają zainteresowania, umiejętności, wiedzę, że nie należy oceniać ich tylko negatywnie, że zasługują na szansę normalnego życia na wolności, że warto im podać rękę, stworzyć warunki pracy, przyjąć z powrotem do społeczeństwa,
- podkreślenie transparentności pracy funkcjonariuszy SW⁵.

W ramach kampanii przygotowano projekt edukacyjno-profilaktyczny „Jeden dzień, by lepiej zrozumieć”. Spośród zwiedzających jednostki penitencjarne, w ramach „(Nie)poznane w więzieniach” wybrane zostały osoby, które chciały spędzić symbolicznie jeden dzień (kilka godzin) w wybranych jednostkach podległych OISW w Warszawie. Osoby te mogły odczuć warunki izolacji więziennej przebywając w pojedynczej celi, zwiedzając świetlicę, czy chodząc po placu spacerowym, a także mogły spotkać się z kadrą penitencjarną (psychologiem, wychowawcą). Uczestnikom projektu towarzyszył funkcjonariusz, który na bieżąco odpowiadał

⁵ Zob. A. Osowska-Rembecka, *Kampania „(Nie)poznane w więzieniach”, czyli... Wydarzyło się na Mazowszu*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 202, s. 6-7.

na pytania, wyjaśniał niezrozumiałe kwestie związane z pozbawieniem wolności i działaniami penitencjarnymi. Projekt ten służy przede wszystkim edukacji społecznej, stanowiąc materiał szkoleniowy, poznawczy i wychowawczy dla szkół, wyższych uczelni, środowisk naukowych i samorządowych⁶.

Kolejny projekt edukacyjny to film dokumentalny zrealizowany przez OISW w Warszawie i KGP w ramach wspólnej kampanii „Stop przemocy – otwórz oczy!”. Reportaż został nakręcony w AŚ Warszawa Grochów na podstawie autentycznych historii kilku kobiet, które obecnie odbywają długoletnie wyroki za zabójstwo partnera życiowego, a wcześniej same były ofiarami przemocy domowej. Projekt skierowany jest do uczniów szkół ponadpodstawowych, studentów oraz do MOPS i OPS, również do ofiar i sprawców przemocy przebywających w jednostkach penitencjarnych, jak również do całego społeczeństwa. Film „Jesteś moją Isaurą” ma kształtować wyobraźnię społeczną, rozwijać wrażliwość na krzywdę drugiego człowieka oraz zwiększać świadomość szkodliwości zjawiska przemocy. Ponadto ma za zadanie zwiększyć szanse na wypracowanie w społeczeństwie właściwych postaw wobec zjawiska przemocy w rodzinie. Projekt pokazuje również z innej perspektywy kobiety, które były ofiarami przemocy, następnie stały się morderczyniami, a obecnie odbywają karę długoterminowego więzienia.

29 lipca 2015 r. w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych podpisany został pakt społeczny przeciwko dopalaczom. OISW w Warszawie przystąpił do ogólnopolskiej kampanii „Dopalacze kradną życie” wspólnie z partnerami, m.in.: Komendą Główną Policji i Głównym Inspektorem Sanitarnym⁷. Rozumiejąc ten problem, OISW w Warszawie kieruje swoją holistyczną kampanią profilaktyczną „Wolność się opłaca – żyj bez dopalacza!” przede wszystkim do osób przebywających w jednostkach penitencjarnych, ale także do tych, które odwiedzają swoich bliskich w więzieniach. Są bowiem wśród nich takie, które próbują przekazać w trakcie widzeń niebezpieczne substancje, które w konsekwencji są zagrożeniem nie tylko zdrowia i życia skazanego, ale i bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej. Kampania składa się z trzech etapów: informacyjnego, multimedialnego i edukacyjnego. W ramach części informacyjnej kampanii przekazano do jednostek penitencjarnych plakaty,

---

⁶ Ibidem.

⁷ Zob. G. Bartosińska, D. Trela, *Wspólnie przeciw dopalaczom*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 209, s. 36-37.

które zostały umieszczone przede wszystkim w korytarzach oddziałów mieszkalnych, świetlicach oddziałowych, salach terapeutycznych, a także w poczekalniach i salach widzeń. Przez wewnętrzny radiowęzeł emitowane są audycje informacyjno-profilaktyczne skierowane do osób przebywających w jednostkach penitencjarnych. W związku z realizacją drugiego etapu – multimedialnego – zostały kupione telewizory i zamontowane w poczekalniach jednostek penitencjarnych, gdzie emitowane są filmy informujące o konsekwencjach prawnych i zdrowotnych zażywania dopalaczy. Adresatami tych informacji są osoby odwiedzające osadzonych. Etap edukacyjny skierowany jest do funkcjonariuszy i pracowników działów ochrony, penitencjarnego i służby zdrowia, a więc do tych osób, które pracują w bezpośrednim kontakcie z osadzonymi oraz do osadzonych. W jednostkach penitencjarnych odbywają się cykle szkoleń prowadzone przez specjalistów z głównego, wojewódzkiego i powiatowych inspektoratów sanitarnych.

Więźniowie i wolontariat

Niezwykle ważnymi i wielowymiarowymi projektami ukierunkowanymi na osadzonych jest wolontariat. Dzięki różnym partnerom, tj. organizacjom samorządowym, fundacjom czy instytucjom pożytku publicznego, zakres wolontariatu dostępny dla osób pozbawianych wolności jest różnorodny. Każda osoba odbywająca karę pozbawienia wolności i spełniająca wymogi formalne może się spełnić jako wolontariusz w interesującym ją zakresie, zgodnie z posiadanymi predyspozycjami i zainteresowaniami. Osadzeni uczestniczą również w jednorazowych akcjach charytatywnych. Zadania, jakich się podejmują, są różne. Skazani zajmują się pracami remontowo-budowlanymi, porządkowymi, ale również opieką nad osobami niepełnosprawnymi, schorowanymi. Więźniowie z mazowieckich aresztów śledczych i zakładów karnych pracują nieodpłatnie m.in. w domach dziecka, przedszkolach i szkołach podstawowych, hospicjach (Fundacja Hospicjum Onkologiczne św. Krzysztofa w Warszawie na Ursynowie), domach pomocy społecznej. Pomagają m.in. w Centrum Alzheimerza w Warszawie, Caritas Archidiecezji Warszawskiej. Wykonują prace porządkowe m.in. w Domu Rehabilitacyjno-Opiekuńczym Katolickiego Stowarzyszenia Niepełnosprawnych Archidiecezji Warszawskiej w Milanówku, Domu Pomocy Społecznej Katolickiego Stowarzyszenia

Niepełnosprawnych Archidiecezji Warszawskiej, w Domu Pomocy Społecznej dla Dorosłych Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w Kostowcu oraz w Środowiskowym Domu Samopomocy Katolickiego Stowarzyszenia Niepełnosprawnych Archidiecezji Warszawskiej w Podkowie Leśnej. Ta współpraca daje obopólne korzyści. Pensjonariusze otrzymują nieodpłatną pomoc w codziennym funkcjonowaniu, natomiast osoby pozbawione wolności otwierają się na poprawne kontakty społeczne, uczą się podstawowych umiejętności dotyczących funkcjonowania społecznego, takich jak odpowiedzialność za siebie i innego człowieka, uczciwość w wykonywaniu postawionych zadań, wrażliwość na potrzeby innych osób, akceptację wobec odmienności. Działania mazowieckiej Służby Więziennej poprzez wolontariat skazanych w ostatnich latach w dużej mierze przyczyniają się do obniżania zjawisk stygmatyzacji i marginalizacji osób pozbawionych wolności.

Poniżej zamieszczono przykłady programów resocjalizacyjnych i innych działań, które zasługują na uwagę i kontynuację, a nie zawsze informacja o nich wychodzi poza środowisko lokalne:

- Rokrocznie osadzeni z AŚ w Warszawie Mokotowie wyjeżdżają do Domu Dziecka w Równem, w powiecie wołomińskim, zawożąc dzieciom słodycze i spędzając z nimi jeden dzień. Zwyczajem tych spotkań jest wspólne ognisko oraz rozmowy.
- Więźniowie z AŚ w Warszawie Służewcu i OZ w Grodzisku Mazowieckim w ramach programu „Tikkun Naprawa” kilka razy w roku sprzątają cmentarz żydowski. W ramach współpracy ze schroniskiem dla bezdomnych zwierząt „Na Paluchu”, w kilku etapach wyremontowali budy dla psów (łącznie ponad 200 psich bud). W Domu Pomocy Społecznej Izdebnu Kościelne osadzeni wraz z pensjonariuszami i pracownikami wzięli udział w przygotowaniu inscenizacji teatralnej, która zaprezentowana była mieszkańcom domu. Skazani mężczyźni z OZ w Grodzisku Mazowieckim również kilka razy w roku dokarmiają zwierzęta leśne i usuwają szkody łowieckie (w ramach współpracy z Kołem Łowieckim Rogacz).
- W AŚ Warszawa Białołęka realizowany jest program readaptacji społecznej „Klatka”, podczas którego osadzeni wyjeżdżają do schroniska dla bezdomnych zwierząt w Korabiewicach. Program powstał przy współpracy z Fundacją „Międzynarodowy Ruch na Rzecz Zwierząt Viva”. W trakcie wyjazdów skazani porządkują

wybiegi i boksy, naprawiają i ocieplają psie budy, pomagają rozwozić żywność i karmić zwierzęta.

- Skazani z OZ w Warszawie Bemowie uczestniczyli w „Dniu Sportu i Integracji” w Pedagogium – Wyższej Szkole Nauk Społecznych. Osadzeni wolontariusze pomagali w ustawieniu stanowisk technicznych, a także obsługiwali punkt DKMS – dawcy szpiku kostnego, gdzie chętni mogli się zarejestrować.
- W ramach współpracy z Nadbużańskim Parkiem Krajobrazowym grupa 15 skazanych z ZK Warszawa Białołęka pomagała w wywieszaniu budek lęgowych dla ptaków, sprzątała las oraz wywoziła nieczystości pozostawione przez turystów. W ramach prowadzonych programów readaptacyjnych skazani wykonywali prace porządkowe i renowacyjne na cmentarzu żydowskim, czyścili stare dorzecze Bugu, wycinali krzaki i chaszczce, sprząтали chodniki i ulice na terenie Popowa Kościelnego oraz gminy Somianka.
- ZK w Żytkowicach od kilkunastu lat współpracuje ze Specjalnym Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym w Opactwie, wspierając niepełnosprawne dzieci. Osadzeni w towarzystwie funkcjonariuszy bardzo często odwiedzają placówkę, oferując pomoc (renowacja sal dydaktycznych, zbiórki słodczy itp.).
- Osadzeni z OZ w Stawiszynie w ramach projektu „(Nie)pełnosprawna tolerancja” odwiedzili m.in. pacjentów z Samodzielnego Wojewódzkiego Publicznego Zespołu Zakładów Psychiatrycznej Opieki Zdrowotnej w Radomiu. Skazani uczestniczyli m.in. w terapii zajęciowej, poznali problemy i potrzeby pacjentów. W ramach ww. programu spotykają się również z dziećmi ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych i Słabo Widzących w Radomiu. Więźniowie przygotowują każdorazowo dla dzieci drobne upominki.
- W ZK w Siedlcach na uwagę niewątpliwie zasługuje innowacyjna forma terapii skazanych, która polega na wytwarzaniu, w ramach terapii zajęciowej, pomocy terapeutycznych i dydaktycznych oraz zabawek wspomagających rozwój dzieci autystycznych. W sierpniu 2013 r. zostało podpisane porozumienie z Przedszkolem dla Dzieci Autystycznych „Żółty Latawiec” w Siedlcach, na mocy którego skazani odbywający karę w oddziale terapeutycznym siedleckiego zakładu karnego wykonują pomoce terapeutyczne i dydaktyczne służące do terapii chorych dzieci. Podopieczni „Żółtego Latawca”

nie są jedynymi, których wspiera ZK w Siedlcach. Dyrektor jednostki podpisał kolejne porozumienia na rzecz dzieci dotkniętych autyzmem m.in. ze Stowarzyszeniem Wspierania Osób z Autyzmem i ich Rodzin „Labirynt”, Fundacją „SYNAPSIS” i innymi, które wspomagają rozwój dzieci z autyzmem. Każdego dnia skazani wychodzą na terapię, w ramach której szlifują, wycinają i malują zabawki. Współpraca ZK w Siedlcach z organizacjami działającymi na rzecz dzieci autystycznych to wytwarzanie pomocy dydaktycznych, a także aktywny udział w obchodach Światowego Dnia Autyzmu przez przekazywanie na loterie fantów wykonanych przez więźniów.

Wszystkie jednostki mazowieckiej Służby Więziennej biorą również udział w ogólnopolskich akcjach ekologicznych („Sprzątanie Świata”, „Dzień Ziemi”) oraz w akcjach charytatywnych („Nakrętka”, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy). W wielu więzieniach tradycją jest też coroczna zbiórka słodyczy organizowana przez funkcjonariuszy. Z okazji Świąt Bożego Narodzenia słodycze te są przekazywane dla dzieci przebywających w ośrodku interwencji kryzysowej czy w domu dziecka. Osadzeni również przekazują swoje prace artystyczne na coroczny koncert charytatywny OISW w Warszawie – „Otwórzmy serca”. Dochód z koncertów przeznaczony jest na leczenie i rehabilitację przewlekle chorej dzieci funkcjonariuszy.

Porozumienie zawarte między Urzędem Marszałkowskim Województwa Mazowieckiego w Warszawie, Regionalną Dyрекcją Lasów Państwowych w Warszawie, Wojewódzkim Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie oraz Okręgowym Inspektoratem Służby Więziennej w Warszawie było jednym z elementów realizacji programu „Czyste lasy na Mazowszu”, który realizowany był w województwie mazowieckim. Na mocy porozumienia więźniowie od września 2011 r. rozpoczęli sprzątanie zaśmiecanych lasów, likwidowanie nielegalnych wysypisk, porządkowanie ścieżek przyrodniczych, przeprowadzanie doraźnych remontów budynków i obiektów. Kilkuosobowe grupy skazanych z AŚ w Warszawie Grochowie, OZ w Grodzisku Mazowieckim, OZ w Popowie i ZK w Żytkowicach sprzątały Chojnowski Park Krajobrazowy, Nadbużański Park Krajobrazowy i Mazowiecki Park Krajobrazowy oraz przeprowadzali doraźne remonty budynków i obiektów znajdujących się na terenie Mazowieckiego Zespołu Parków Krajobrazowych. Cyklicznie odbywały się również akcje sprzątania m.in. parków, takie jak np. „Wielkie sprzątanie Chojnowskiego Parku Krajobrazowego”, w których brali udział więźniowie z jednostek penitencjarnych okręgu

warszawskiego. Mazowiecki Zespół Parków Krajobrazowych jest również jednym z partnerów realizujących projekt „W harmonii z przyrodą”. W ramach projektu skazani wysłuchali cyklu wykładów z zakresu ekologii oraz zwiedzali mazowieckie parki krajobrazowe. W trakcie trwania akcji „Czyste lasy na Mazowszu” w latach 2011-2014 osadzeni zebrali łącznie ok. 260 kontenerów śmieci, m.in. odpadów budowlanych, części samochodów, sprzętu AGD.

Podsumowanie

Nowatorskie programy readaptacji społecznej, kampanie edukacyjne, innowacyjne działania naprawcze prowadzone w jednostkach penitencjarnych okręgu warszawskiego nastawione są na uwrażliwienie odbiorcy (skazanego) na różne obszary życia społecznego. Dają możliwość wyboru, zgodnie z predyspozycjami osobistymi, zainteresowaniami czy potrzebami, podjęcia prospołecznych działań, a także dokonania zmiany własnej postawy i zainwestowania w swoją przyszłość poza murami więziennymi. Otwartość Służby Więziennej na środowisko zewnętrzne, różnorodne organizacje pomocowe – to wzbogaca proponowaną osobom pozbawionym wolności ofertę programów naprawczych i edukacyjnych. Prowadzona nowatorska działalność, jak m.in. kampania „(Nie)poznane w więzieniach” czy „Jeden dzień, by lepiej zrozumieć”, przybliży społeczeństwu świat osób pozbawionych wolności, „oswaja” otoczenie z myślą, że osadzeni wyjdą na wolność, ale jednocześnie edukuje w zakresie dania drugiej czy kolejnej szansy, przeciwdziałania stygmatyzacji i wykluczeniu społecznemu. Współpraca Służby Więziennej z różnymi partnerami nie jest kwestią prostą ze względu na kulturę organizacyjną instytucji, obowiązujące zasady bezpieczeństwa, często funkcjonujące stereotypowe postrzeganie procesu resocjalizacji. Niemniej otwarcie Służby Więziennej na partnerów zewnętrznych, w tym organizacje pozarządowe, w zakresie naprawy drugiego człowieka, poszukiwania ciekawych i nowatorskich programów readaptacyjnych, jest procesem nieodwracalnym. Wiąże się to z faktem, że Służba Więzienna pracuje nad zmianą wizerunku formacji i kultury organizacyjnej – z instytucji represyjnej chce stać się instytucją potrzebną społeczeństwu, otwartą na inne środowiska⁸.

---

⁸ Zob. A. Osowska-Rembecka, *Kultura organizacyjna...*, s. 23.

Bibliografia

- Bartosińska G., Trela D., *Wspólnie przeciw dopalaczom*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 209.
- Konopczyński M., *Kryzys resocjalizacji czy(li) sukces działań pozornych. Refleksje wokół polskiej rzeczywistości resocjalizacyjnej*, Pedagogium Wyższa Szkoła Nauk Wyższych, Warszawa 2013.
- Osowska-Rembecka A., *Kultura organizacyjna współczesnej Służby Więziennej*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 208.
- Osowska-Rembecka A., *Kampania „(Nie) poznane w więzieniach”, czyli... Wydarzyło się na Mazowszu*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 202.
- Pomiankiewicz J., *Przedsięwzięcia edukacyjno-profilaktyczne z zakresu bezpieczeństwa organizowane przez Służbę Więzienną – wybrane przykłady z lat 2010-2015*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Socjologia”, Wrocław 2015, t. LXIV, s. 291-310.
- Trela D., *Studia wyższe w więzieniu*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 6.
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny wykonawczy* (Dz. U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.).